

DOI: 10.21005/pif.2021.47.E-03

THE HISTORY OF THE OLD TOWN HALL IN SIERADZ DZIEJE STAROMIEJSKIEGO RATUSZA W SIERADZU

Adriana Sowała

mgr inż. arch.

Author's Orcid number: 0000-0002-1497-088X

Assistant Designer
Municipal Planning Office in Łódź

ABSTRACT

The Old Town in Sieradz is one of the oldest and best-preserved medieval urban complexes in Poland. In its center there is the Old Market Square, which was marked out at the intersection of important trade routes in the 13th century. Unfortunately, to this day, the center-market buildings, including the town hall, have not been preserved. Moreover, no photo or drawing showing the appearance of the Sieradz seat of municipal authorities has survived. In connection with the above, the article attempts to present the history of the repeatedly rebuilt town hall in Sieradz from different periods, as well as plans for its reconstruction. For this purpose, the available archival materials, the results of archaeological research and the literature on the subject were used, the analysis of which allowed to draw conclusions about the history of the town hall in Sieradz.

Key words: architecture, town hall, market square, Sieradz, medieval town.

STRESZCZENIE

Stare Miasto w Sieradzu to jeden z najstarszych i najlepiej zachowanych zespołów miejskich o genezie średniowiecznej w Polsce. W jego centrum znajduje się Stary Rynek, który został wytyczony na przecięciu ważnych szlaków handlowych w XIII w. Niestety do dnia dzisiejszego nie zachowała się zabudowa śródmiejska wśród której znajdował się ratusz. Co więcej, nie zachowało się żadne zdjęcie lub rysunek przedstawiający wygląd sieradzkiej siedziby władz miejskich. W związku z powyższym w artykule podjęto próbę przedstawienia historii wielokrotnie odbudowywanego sieradzkiego ratusza z różnych okresów, a także planów jego odbudowy. W tym celu wykorzystano dostępne materiały archiwalne, wyniki badań archeologicznych oraz literaturę przedmiotu, których analiza pozwoliła na wysnucie wniosków przybliżających historię ratusza w Sieradzu.

Słowa kluczowe: architektura, ratusz, rynek, Sieradz, średniowieczne miasto.

1. INTRODUCTION

The Sieradz Old Town is one of the most important and the best preserved among towns with medieval genesis in Poland. It is the spatially defined complex that determines the city's identity. The old town zone consists of string of one-storied buildings, which fills in frontages of The Market Square and most of streets. Nowadays, the main square is surrounded by historic townhouses. Unfortunately, the buildings located in the center of the square, among which was located the town hall, have not survived to this day. As if this was not enough, there are no photos and plans showing former appearance of the city's council building. However, archeological research and archival materials enable to shed some light on the history of the Old Town Hall in Sieradz. The main purpose of the article is to present the history of the town hall in Sieradz, which was rebuilt many times, and its projects that were never implemented. The text also touches on the need and methods of bringing town halls closer to each other.

2. RESEARCH METHODS

During the work, the methodology appropriate for historical and interpretative research was used, i.e. information on the history of the Sieradz town hall from various periods was collected and analyzed. For this purpose, the available archival materials, the results of archaeological research and the literature on the subject were used, the analysis of which allowed for drawing conclusions describing the history of the town hall.

3. STATE OF RESEARCH

The Main Market Square in Sieradz was founded according to Magdeburg law between 1247 and 1255. It was planned according to medieval planning's rules – at the intersection of important trade routes. The square was rectangular with the dimensions 200 by 100 ells. At least from the fourteenth century, there stand wooden buildings, including town hall, butchers, shoemaker's store and houses (Sowina 1991, p. 28-32). Over the years, Sieradz have several town halls that were destroyed by fires. Currently, the square in Sieradz has 120,5 metres in length and 67,5 meters in width. Its appearance is the result of the revitalization in 2010. The appearance of the town hall in Sieradz is known from archival materials and archaeological research. Anna Kufel-Dzierzgowska in her article "Ratusz sieradzki w świetle wykopalisk" described the probable appearance of the Sieradz Town Hall over the years based on her research conducted on the market square in 1962 (Kufel-Dzierzgowska A. 2009, p. 123-144).

4. HISTORY OF THE TOWN HALL

4.1. The medieval town hall

In the late 14th century, at the Market Square in Sieradz were butchers. It is known that they were located in two rows parallel to the shorter side of the square. In the 15th century, the town hall joined them. The first reference to the city hall was about the submission of the court fee here in 1455. From 1466, it was mentioned as a topographic point according to the location of the neighbouring houses in the centre of the market square (Sowina 1991, p. 28-32). The existence of the development at the Market Square in Sieradz was also confirmed by archaeological research carried out in 2010. At that time, rescue and archaeological-documentary research were carried out during the investment "Development of the Old Town Square and streets: Dominikańska, Rycerska, Ogrodowa and Krótka in Sieradz". During this research, relics of the early modern buildings of the market were discovered. The oldest discovered relics probably come from the time of the foundation of a town. A complex of buildings from the late medieval and early modern times surrounded by a ring of empty commercial and communication space was also discovered. According to archaeologists, the described complex consisted of half-timbered buildings of various purposes: mainly commercial but also residential and in the 15th-16th as a town hall in one of the

rooms may have an equivalent e.g. in Sandomierz (Urbański M. 2013, p.35-49). The location of residential buildings and the goldsmith's house in this place is also confirmed by A. Kufel-Dzierzgowska's research conducted in the northern part of the market square in 1962. During them, fragments of buildings from the fourteenth and fifteenth centuries were discovered. Unfortunately, fragments of the medieval town hall were not found (Kufel-Dzierzgowska A. 2009, p. 123-144). Therefore, it can be concluded that it was located closer to the center of the square.

4.2. The renaissance town hall

The literature refers to the appearance of the town hall for the first time in 1529. The Book of the Town Council mentions that the new town hall in the middle of the square was built by the carpenter Jan called Postawa. One could hypothesize that it was a wooden building, because bricklayer was not needed to build it. We know from written sources that in the town hall, perhaps on the tower, a bell was installed, as evidenced by the mention in the act from 1587 of organization of work on the of chance that fire (Pogorzelski 1927, p. 87-88). However, from the description from 1610, we can learn that it was a wooden building with 3 arcades (Kobierzycki J. 1915, p.11). At the turn of the 15th and 16th centuries in the vicinity of the town hall were shoemakers' stalls, butchers and at least 6 houses where lived: tailor, carpenter, furrier, carter, shoemaker and carpenter. The agreement from 1536 indicates that all devices together with stalls, butchers and buildings surrounding the town hall, formed a fair complex of market square devices. In this arrangement, the town hall could also serve a commercial role (Sowina 1991, p.28-32). Unfortunately, the contemporary building burned down during the fire in 1653 (Pogorzelski 1927, s. 87-88). A breakthrough in the knowledge of the Sieradz seat of the municipal authorities took place in 1962, when during the conducted archaeological research, the remains of the Renaissance town hall were probably discovered. Based on the exposed structures and historical data, the archaeologist A. Kufel-Dzierzgowska tried to describe its appearance. According to her, it was a building with a high ground floor, two rooms in the basement and an extension. Above the ground, at least the eastern wall had a post-post structure. There was an annex on the west side. The preserved planks from the north and south probably testify to the existence of arcades, which were mentioned in the sources. The total usable area of the town hall was to be about 150 m². The existence of a town hall in this place is also confirmed by a sword discovered during excavations. The records preserved in the municipal books of Sieradz confirm that in 1577 three swords were hung on the wall of the town hall, and according to A. Kufel-Dzierzgowska, the sword discovered in the ruins is one of them (Kufel-Dzierzgowska A. 2009, s.123-144).

4.3. The late modern town hall

Another new town hall was built in 1644, and its description appears in 1774, where it was presented as a modest and slim building (Pogorzelski 1927, p. 87-88). In 1644 the town hall was rebuilt again. Also in this case, location's date is unknown. In 1774 it was described as a small, dilapidated building without a roof with a tavern. It was only on the occasion of the solemn celebrations of The Constitution of 3 May 1791 that it was mentioned that they took place in the newly renovated town hall. This is also confirmed by the city search protocol from the end of 1791, according to which there was a wooden town hall in Sieradz (Tomaszewicz A. 1996, p. 8.). Historians claim that perhaps the town hall in Sieradz was similar to the town hall in Sulmierzyce in Greater Poland (fig. 1). It is probably the only wooden town hall in Europe from that period and the only preserved detached wooden town hall in Poland. This town hall also burned down during the fights with the Prussians during the Kościuszko Uprising in 1793. In 1794, the town hall and military stables were described, but without any precisely location (Wąsicki 1962, p. 799). It was probably battered then, and its residue were destroyed during another fire in 1800. Then it was demolished, leaving only a guardhouse made of wood by the Prussian authorities (Urbański M. 2013, s.35-49). It was probably the last town hall built in Sieradz.

Fig. 1. The town hall in Sulmierzyce. Source: (Polska niezwykła)

Ryc. 1. Ratusz w Sulmierzycach. Ostatni drewniany ratusz. Źródło: (Polska niezwykła)

5. PLANS OF BUILDING OF THE TOWN HALL

5.1. Plans of building of the town hall in 19th century

Although the town hall was not rebuilt after the last fire, the plans to rebuild it have not been discontinued. In the 19th century, the city's income and development prospects were increasing. Therefore, in 1821 and 1830 an attempt was made to create the concept of a new seat of government. At that time, the square in Sieradz did not have the northern frontage, and on its square there was a guardhouse of the former town hall, which was falling into ruin. According to the first plans, the new building was to occupy two plots, later this area was increased to six. The town hall in Sieradz was to be taken by the above-mentioned undeveloped northern frontage of the market square. The conditions that had to be met by cities were securing funds and having an appropriate square. Unfortunately, the building was not realized due to ownership problems. In 1842 the Government of the Governorate informed the Government Commission that the delay was caused by difficulties in purchasing plots. On the redrawn in 1859 the plan of Sieradz from 1823 there is still a guardhouse on the square (Kowalski J. 2008, p. 25-27). In 1863, the authorities ordered the Market Square to be paved. In written sources, nothing was mentioned about the town hall, it probably did not exist.

5.2. German plans of building of the town hall

Following the September campaign, Sieradz was incorporated into the territories incorporated into the Nazi Germany. When planning the reconstruction of Sieradz, the Germans also took into ac-

count the construction of a new seat for the municipal authorities. The existing building was deemed unworthy of the Nazi City Council. Therefore, in 1942 C.F. Buchke prepared a plan for the town hall in Sieradz. The new building was to be located on a plot of land at the Market Square, between Kolegiacka, Ogrodowa and Krótka Streets. The main entrance was to be in a tower 5.4-5.5 m wide, facing the market square. It was to be the dominant of the main axis of Sieradz – Kościuszki Street. The main block and side wings (at Kolegiacka and Short streets) were to be single-story with an attic. The whole building of the town hall was closed by a single-storey wing from Ogrodowa Street. Certainly, the project fulfilled the Nazi idea of architecture, which was supposed to intimidate with its monumentality. However, the ambitious plans of the Germans never translated into substantial activities (Lesiakowski K. 2015, p. 45-59).

5.3. Modern project of the town hall

In the 1960s, the first step was taken to restore the memory of the town hall. At that time, the market square was rebuilt and the outline of the former town hall was marked in its northern part with red brick. It was the outline of the previously described town hall from 1529, found by A. Kufel-Dzierzgowska during archaeological research. In 1997, the city authorities announced a competition to develop a concept for the development of the Market Square. The works were presented at the Art Exhibitions Office and the Provincial Office in Sieradz. The work of the Warsaw office gained the greatest recognition. The project assumed the introduction of a two-level floor and a commercial and service space under the surface of the current slab. Moreover, for the first time in years, the idea of reconstructing the downtown buildings in Sieradz was brought back. The former town hall was to have the form of an openwork structure with the cubature of an existing building, and next to it there were to be commercial and service rooms with a large glass surface referring to the former butcher's shops. It was a bold and daring project. Despite the positive assessment of the Team for Architecture, Town Planning and Cultural Landscape and the intention to continue design work and searching for an investor, the project was implemented (Kamiński Z. 1998, p. 44-48).

6. WAYS OF PRESENTING THE HISTORY OF NON-EXISTING TOWN HALLS

Not all historic buildings were lucky enough to survive to this day. However, the existence of such an important building as the town hall in the former urban space is a fact that certainly deserves to be mentioned. Such information was found on the market in Sieradz. The development of the Old Town Square in Sieradz is the result of a competition settled in July 2008 for the implementation of the task entitled: "Opracowanie koncepcji architektoniczno-urbanistycznej zagospodarowania Rynku Starego Miasta oraz obszaru staromiejskiego w Sieradzu". The author of the winning concept is "Kosik Autorska Pracownia Architektury" from Wrocław. The concept retains the idea from the 1960s, with the historical course of the walls of the 15th-century town hall discovered by A. Kufel-Dzierzgowska on the floor (fig. 2, fig. 3).

Commemorating non-existent monuments with an outline in the floor is a common practice in Polish cities. One of such examples is Starogard Gdański located in Pomerania. Currently, in the center of the Starogard market, there is a town hall built in the early 19th century on gothic foundations. In 2018, during the renovation of the historic market square, the remains of the medieval town hall buildings and the pillory were discovered. As in the case of Sieradz, no drawings or engravings of the medieval city have survived to our times. Therefore, the city authorities decided to highlight the discovery in the market square floor. The outline of the cellars will be fixed with cubes of a different color in the surface. Information about the work carried out in this place will appear on the model or information board. At the site of the excavation, a city lounge is to be built, richly decorated with greenery, with a place for a mobile stage. In its surface, red brick will mark the layout of the medieval cellars of the former town hall (starogard.pl, 2020).

Fig. 2. Outline of the former town hall in Sieradz in the market square floor. Source: Photo by author, 2020

Ryc. 2. Zarys dawnego sieradzkiego ratusza w posadzce rynku. Źródło: Fot. autor, 2020

Fig. 3. The Market Square in Sieradz after revitalization. Source: Photo by author, 2020

Ryc. 3. Rynek w Sieradzu po rewitalizacji. Źródło: Fot. autor, 2020

Fig. 4. The reconstructed town hall in Pilica. Source: (Fotopolska, 2015)

Ryc. 4. Zrekonstruowany ratusz w Pilicy. Źródło: (Fotopolska, 2015)

Another way of presenting the now defunct town hall is presented by the town of Krosno. In the center of the square, there is a bronze model showing a spatial model of the historic city from the turn of the 16th and 17th centuries. defensive walls with seven towers, the church and the Jesuit college and the town hall. The maquette has a descriptive part in three language versions: Polish, English, Slovak and Braille (krosno.pl, 2019).

In addition to solutions such as models, information boards or symbolic actions such as the outline of a monument, there are also larger projects. One of them is the reconstruction of the town hall in Pilica, carried out as part of the revitalization of the market square in 2014 (fig. 4). The new building presents the town hall functioning until the 17th century, the foundations of which were discovered by archaeologists during research in 2001. The inspiration for the conservation creation was the town hall in Sulmierzyce, to which the Sieradz town hall was also compared town hall (pilica.pl, 2013).

7. CONCLUSION

In conclusion, the archaeological research and the available archival sources allow us to present the past of the Sieradz town hall and the accompanying butchery, stalls and houses. The illustration below presents the list of individual stages of the probable development of the Old Market Square (fig.5). The graphics are illustrative and present the probable appearance of the buildings determined by the archaeological research, descriptions in the literature and cartographic materials described in the article. The above-mentioned scheme shows the original 13th-century development of a rectangular market square with streets leading from its corners, which has survived to this day (I). The first objects that appeared in the 14th century were the butchers, the location of which in at least two rows parallel to the northern block of the square was confirmed in the literature (II). In the 15th century, they were joined by the Town Hall (III), which in literature often played the role of a topographic point, according to which the location of the neighbouring middle-market townspeople's houses was determined. The medieval development was confirmed by archaeological research, according to which, in the middle of the square, there was a complex of buildings surrounded by commercial and communication space. Another graphic (IV) shows the new town hall from the 16th century, the description of which appears for the first time in the literature and the structure of which was discovered during archaeological research. Another town hall was rebuilt in the 17th century (V), and then rebuilt and put into service in the 18th century (VI). After the last town hall was dismantled, only a wooden guardhouse by the Prussian authorities was left (VII). The next graphics show what the town hall could have looked like according to the descriptions of plans for its reconstruction by the city in the 19th century (VIII) and by the German authorities (IX). The last element presents the current 21st-century development of the square, which features the outline of the Renaissance town hall (XVI), a historic pump in the central part and a contemporary pavilion located in the southern part of the square.

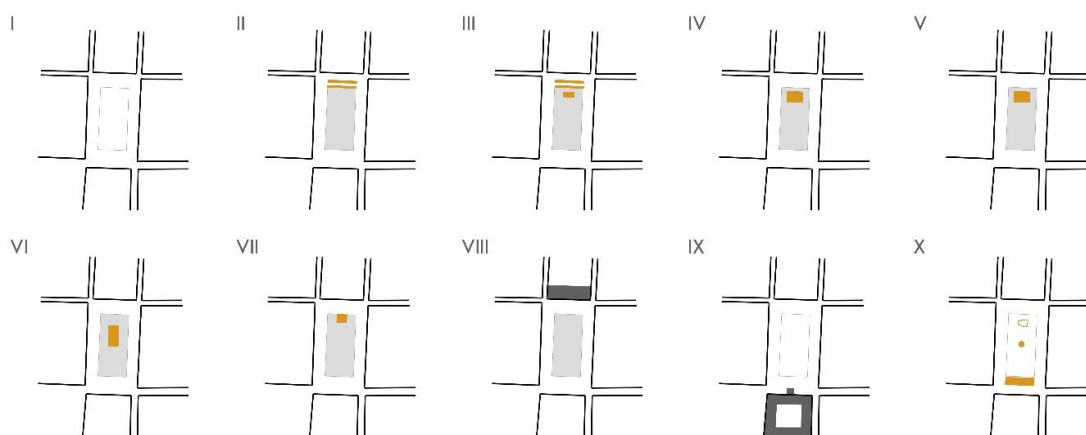

Fig. 5. Diagram of the likely appearance of the town hall over the years. I - the creation of the market (13th century), II - the appearance of slaughterhouses (14th century), III - the first mention of the town hall (15th century), IV - new renaissance town hall (16th century), V - 17th century town hall, VI - 18th century town hall, VII - left guardhouse (19th century), VIII - planned town hall (19th century), IX - planned town hall (20th century), X - present state (21st century). Source: author

Ryc. 5. Schemat prawdopodobnego ułożenia ratusza na przestrzeni lat. I – powstanie rynku (XIII w.), II – pojawienie się jatek (XIV w.), III – pierwsza wzmianka o ratuszu (XV w.), IV – nowy ratusz renesansowy (XVI w.), V – XVII-wieczny ratusz, VI – XVIII-wieczny ratusz, VII – pozostawiony budynek odwachu (XIX w.), VIII – planowany ratusz (XIX w.), IX – planowany ratusz (XX w.), X – stan obecny (XXI w.). Źródło: autor.

Although the town hall in Sieradz hasn't survived to this day, the history of its transformations and surroundings is truly impressive and worth disseminating. It also proves how important it is to conduct archaeological research and how much they can tell us about the chronology and appearance of buildings. I deeply believe that it will be possible to research the entire market in Sieradz archaeologically to learn more about its impressive history.

DZIEJE STAROMIEJSKIEGO RATUSZA W SIERADZU

1. WPROWADZENIE

Sieradzkie Stare Miasto stanowi jeden z najważniejszych i najlepiej zachowanych zespołów miejskich o genezie średniowiecznej w Polsce. Jest to przestrzennie zdefiniowany zespół, który stanowi o tożsamości miasta. Oblicze strefy staromiejskiej prezentuje się jednolicie poprzez ciągi jednopiętrowych kalenicowych domów, które zwarcie wypełniają pierzeje rynku i większości ulic. Obecnie rynek zabudowany jest kamienicami pochodzącymi z XIX wieku, a na jego płycie znajduje się XXI-wieczny pawilon. Niestety zabudowa śródrzynekowa wśród której znajdował się ratusz miejski nie przetrwała do dzisiejszych czasów. Co więcej, nie zachowało się żadne zdjęcie lub rysunek przedstawiający wygląd lub rozplanowanie sieradzkiej siedziby władz miejskich. Jednakże, dostępne wyniki badań archeologicznych i materiały archiwalne pozwalają na rzucenie nieco światła na jego przekształcenia na przestrzeni lat. Głównym celem artykułu jest przedstawienie historii wielokrotnie odbudowywanego ratusza w Sieradzu oraz jego projektów, które nigdy nie zostały zrealizowane. W tekście poruszono także kwestię potrzeby i sposobów przybliżania nieistniejących już ratuszy.

2. METODA BADAWCZA

W trakcie pracy posłużono się metodologią właściwą dla badań historyczno-interpretacyjnych, czyli zebrano i zanalizowano informacje na temat historii sieradzkiego ratusza z różnych okresów. W tym celu wykorzystano dostępne materiały archiwalne, wyniki badań archeologicznych oraz literaturę przedmiotu, których analiza pozwoliła na wysnucie wniosków przybliżających historię ratusza.

3. STAN BADAŃ

Sieradzki rynek prawdopodobnie powstał w czasie lokacji miasta, czyli w połowie XIII w. Został rozplanowany zgodnie ze średniowiecznymi zasadami planowania, czyli na przecięciu ważnych szlaków handlowych. Zajmował powierzchnię dwóch równych kwadratów o boku 100 łokci. Od przynajmniej XIV w. znajdowała się na nim drewniana zabudowa wśród której znalazły się m.in. ratusz, jatki rzeźnicze, skład szewski oraz domy mieszczańskie (Sowina 1991, s.28-32). Na przestrzeni lat Sieradz posiadał kilka ratuszy, które były niszczone przez pożary. Obecnie sieradzki rynek ma wymiary 120,5m długości oraz 69m i 67,5m szerokości, a jego wygląd jest efektem przeprowadzonej w 2010 r. rewitalizacji. Wygląd i rozplanowanie sieradzkiego ratusza jest znane z materiałów archiwalnych oraz dzięki badaniom archeologicznym. Anna Kufel-Dzierzgowska w swoim artykule „Ratusz sieradzki w świetle wykopalisk” opisała prawdopodobne rozplanowanie i wygląd sieradzkiego ratusza na przestrzeni lat na podstawie swoich badań prowadzonych na rynku w 1962 r. (Kufel-Dzierzgowska A. 2009, s.123-144).

4. HISTORIA RATUSZA

4.1. Średniowieczny ratusz

Pod koniec XIV w. na sieradzkim rynku znajdowały się jatki. Wiadomo, że były usytuowane w co najmniej dwóch szeregach równoległych do krótszego boku placu. W XV w. dołączył do nich ratusz. Pierwsza wzmianka o siedzibie władz miejskich pochodzi z 1455 r. jako miejsce złożenia opłaty sądowej. Od 1466 r. wymieniany jest jako punkt topograficzny, według którego określono położenie sąsiednich śródrzynekowych domów mieszczańskich (Sowina 1991, s.28-32). Istnienie sieradzkiej zabudowy śródrzynekowej potwierdziły także badania archeologiczne przeprowadzone w 2010 r. Wykonano wtedy badania ratownicze oraz archeologiczno-dokumentacyjne o charakterze nadzoru w trakcie realizacji inwestycji „Zagospodarowanie Rynku Starego Miasta oraz ulic Dominikańskiej,

Rycerskiej, Ogrodowej i Krótkiej w Sieradzu”. Podczas tych badań odkryto relikty nowożytnego zabudowy rynku. Najstarsze odkryte materiały pochodzą prawdopodobnie z czasów lokacji miasta. Odkryto również kompleks budynków z okresu późnego średniowiecza i nowożytności otoczony pierścieniem pustej przestrzeni handlowo-komunikacyjnej. Według archeologów opisany zespół zabudowy śródmiejowej składał się najprawdopodobniej z budynków szachulcowych o różnym przeznaczeniu: głównie handlowym ale i mieszkalnym, w XV-XVI w. w jednym z pomieszczeń pełnił funkcję ratusza a jego rozplanowanie może mieć odpowiednik np. w Sandomierzu (Urbański M. 2013, s.35-49). Usytuowanie w tym miejscu budynków mieszkalnych oraz domu złotnika potwierdzają także badania A.Kufel-Dzierzgowskiej prowadzone w północnej części rynku w 1962 r. Podczas nich odkryto fragmenty zabudowy z XIV i XV w. Nie natrafiono na fragmenty średniowiecznego ratusza (Kufel-Dzierzgowska A. 2009, s.123-144). W związku z powyższym można wnioskować, że znajdował się bliżej środka placu.

4.2. Renesansowy ratusz

Literatura pierwszy raz odnosi się do wyglądu ratusza w 1529 r. Księga Rady Miejskiej wspomina o wybudowaniu na środku rynku nowego sieradzkiego ratusza przez cieślę Jana tzw. Postawa. Można wysnuć wniosek, że był to budynek drewniany, ponieważ przy budowie nie był potrzebny murarz. Ze źródeł pisanych wiemy, że w ratuszu, być może na wieży, był zamontowany dzwon o czym świadczy wzmianka w uchwale władz miasta z 1587 r. o organizacji prac na wypadek pożaru (Pogorzelski 1927, s. 87-88). Natomiast z opisu z 1610 r. możemy dowiedzieć się, że był to budynek drewniany z 3 podcieniami (Kobierzycki J. 1915, s.11). Na przełomie XV i XVI w. w bezpośrednim sąsiedztwie ratusza istniały kramy szewskie, jatki rzeźnicze oraz co najmniej 6 domów – krawców, cieśli, kuśnierza, powoźnika, szewca i stolarza. Umowa zachowana z 1536 r., wskazuje, że wszystkie z urzędzeń wagowych – wraz z kramami, jatkami i budynkami otaczającymi ratusz tworzyły zwarty kompleks targowy urzędzeń śródmiejowych. W tym układzie ratusz mógł także spełniać rolę handlową (Sowina 1991, s.28-32). Niestety ówczesny ratusz spłonął podczas wielkiego pożaru w 1653 r. (Pogorzelski 1927, s. 87-88). Przełom w wiedzy dotyczącej sieradzkiej siedziby władz miejskich nastąpił w 1962 r., gdy podczas prowadzonych badań archeologicznych, odkryto prawdopodobnie pozostałości renesansowego ratusza. Na podstawie odsłoniętych konstrukcji oraz danych historycznych archeolog A. Kufel-Dzierzgowska spróbowała opisać jego wygląd. Według niej był to budynek z wysokim parterem, z dwoma pomieszczeniami w suterenie i dobudówką. Nad ziemią, przynajmniej ściana wschodnia miała konstrukcję sumikowo-łątkową. Od strony zachodniej znajdowała się przybudówka. Zachowane pomosty z dranic od północy i południa prawdopodobnie świadczą o istnieniu podcieni, które były wspomniane w źródłach. Ogólna powierzchnia użytkowa ratusza miała wynosić około 150 m². Istnienie ratusza w tym miejscu potwierdza także miecz odkryty podczas wykopaliisk. Zapiski zachowane w *Księgach miejskich Sieradza* poświadczają, że w 1577 r. na ścianie ratusza wisiały trzy miecze, a według A. Kufel-Dzierzgowskiej odkryty w ruinach miecz jest jednym z nich (Kufel-Dzierzgowska A. 2009, s.123-144).

4.3. Późnonowoczesny ratusz

Kolejny nowy ratusz został zbudowany w 1644 r., a jego opis pojawia się w 1774 r. gdzie został przedstawiony jako skromna i szczupła budowla (Pogorzelski 1927, s. 87-88). Dopiero przy okazji uroczystych obchodów uchwalenia Konstytucji 3 Maja w 1791 r. wspomniano, że odbyły się one w świeżo wyremontowanym ratuszu. Potwierdza to także protokół rewizji miasta z końca roku 1791 r., według którego w Sieradzu stał drewniany ratusz (Tomaszewicz A. 1996, s. 8.). Historycy twierdzą, że być może ówczesny Sieradzki był podobny do ratusza w Sulmierzycach w Wielkopolsce (ryc. 1). To prawdopodobnie jedyny w Europie drewniany ratusz z tamtego okresu oraz jedyny zachowany wolnostojący drewniany ratusz w Polsce. Ten ratusz również spłonął w czasie walk z Prusakami podczas Insurekcji Kościuszkowskiej w 1793 r. W 1794 r. opisano ratusz i stajnie wojskowe, lecz bez szczegółowej lokalizacji (Wąsicki 1962, s. 799). Prawdopodobnie był już wtedy w szczątkowej formie, a jego resztki uległy destrukcji podczas kolejnego pożaru w 1800 r. Następnie rozebrano go, pozostawiając jedynie odwach zbudowany z drewna przez wła-

dze pruskie (Urbański M. 2013, s.35-49). Prawdopodobnie był to ostatni wybudowany sieradzki ratusz.

5. PLANY ODBUDOWY RATUSZA

5.1. Plany budowy ratusza w XIX w.

Mimo, że po ostatnim pożarze ratusz nie został odbudowany to nie zaprzestano planów jego odbudowy. W XIX w. miasto miało coraz większe dochody i perspektywy rozwojowe. W związku z tym w 1821 r. i 1830 r. podjęto próbę stworzenia koncepcji nowej siedziby władz. Ówczesnie sieradzki rynek nie posiadał północnej pierzei a na jego placu znajdował się odwach dawnego ratusza, który popadał w ruinę. Według pierwszych planów nowy budynek miał zajmować dwie działki, później zwiększono ten obszar do sześciu. Sieradzki ratusz miał zająć ww. niezabudowaną północną pierzeję rynku. Warunkami, które musiało spełnić miasto były zabezpieczenie środków oraz posiadanie odpowiedniego placu. Niestety, budynek nie został zrealizowany przez problemy własnościowe. W 1842 r. Rząd Gubernialny poinformował Komisję Rządową, że przyczyną opóźnień są utrudnienia w nabyciu działek. Na przerysowanym w 1859r. planie Sieradza z 1823 widnieje nadal na płycie rynku „zdezelowany” budynek odwachu (Kowalski J. 2008, s. 25-27). W 1863 r. władze nakazały wybrukować Rynek. W źródłach pisanych nic nie wspomniano o ratuszu, prawdopodobnie nie istniał.

5.2. Niemieckie plany na budowę ratusza

W następstwie klęski wrześniowej Sieradz znalazł się na terenach włączonych do III Rzeszy. Planując przebudowę Sieradza, Niemcy uwzględniali także wybudowanie nowej siedziby dla władz miejskich. Dotychczasowy budynek został uznany za niegodny hitlerowskiego Zarządu Miejskiego. W związku z tym, w 1942 r. C.F.Buchke przygotował plan ratusza w Sieradzu. Nowy budynek miał znaleźć się na działce przy Rynku, pomiędzy ulicami Kolegiacką, Ogrodową i Krótką. Główne wejście miało znajdować się w wieży o szerokości 5,4–5,5 m zwróconej w kierunku rynku. Miała ona stanowić dominantę osi głównej ulicy Sieradza czyli ulicy Kościuszki. Główna bryła i boczne skrzydła (od ul. Kolegiackiej i Krótkiej) miały być jednopiętrowe z poddaszem. Całość bryły ratusza domykało parterowe (czwarte) skrzydło od ul. Ogrodowej. Z pewnością projekt spełniał hitlerowskie wyobrażenie o architekturze, która miała onieśmielać swoją monumentalnością. Jednakże ambitne plany Niemców nie przełożyły się nigdy na konkretne działania (Lesiakowski K. 2015, s.45-59).

5.3. Współczesny projekt ratusza

W latach sześćdziesiątych podjęto pierwszy krok w kierunku przywrócenia pamięci o ratuszu. Przebudowano wtedy płytę rynku i zaznaczono w jej północnej części obrys dawnego ratusza czerwoną cegłą. Był to obrys wcześniej opisanego ratusza z 1529 r. odnalezionego przez A. Kufel-Dzierzgowską podczas badań archeologicznych towarzyszących pracom przy posadzce. W 1997 r. władze miasta ogłosiły konkurs na opracowanie koncepcji zagospodarowania płyty Rynku. Prace zostały przedstawione w Biurze Wystaw Artystycznych i w Urzędzie Wojewódzkim w Sieradzu. Największe uznanie zdobyła praca warszawskiego biura. Projekt zakładał wprowadzenie dwupoziomowej posadzki oraz przestrzeni handlowo-usługowej pod powierzchnią obecnej płyty. Co więcej, pierwszy raz od lat wrócono do pomysłu rekonstrukcji sieradzkiej zabudowy śródrynkowej. Dawny ratusz miał mieć postać ażurowej konstrukcji o kubaturze istniejącego niegdyś obiektu a obok niego miały znaleźć się pomieszczenia handlowo-usługowe o dużej przeszklonej powierzchni nawiązujące do dawnych jatek. Pomimo pozytywnej oceny Zespołu ds. Architektury, Urbanistyki i Krajobrazu Kulturowego oraz zamiarów kontynuowania prac projektowych i poszukiwań inwestora projekt nie został zrealizowany (Kamiński Z. 1998, s.44-48).

6. SPOSOBY NA PRZEDSTAWIENIE NIEISTNIEJĄCYCH RATUSZY

Nie wszystkie historyczne budynki miały szczęście przetrwać do dzisiejszych czasów. Jednakże, istnienie w dawnej przestrzeni miejskiej tak istotnego budynku jakim jest ratusz to fakt, który

z pewnością zasługuje na wyszczególnienie. Taka informacja znalazła się na omawianym Sieradzkim Rynku. Zagospodarowanie Rynku Starego Miasta w Sieradzu jest efektem rozstrzygniętego w lipcu 2008 r. konkursu na realizację zadania pn.: „Opracowanie koncepcji architektoniczno-urbanistycznej zagospodarowania Rynku Starego Miasta oraz obszaru staromiejskiego w Sieradzu”. Autorem zwycięskiej koncepcji jest „Kosik” Autorska Pracownia Architektury z Wrocławia. W koncepcji utrzymano pomysł z lat sześćdziesiątych o z zaznaczeniem w posadzce historycznego przebiegu murów XV-wiecznego ratusza odkrytego przez A. Kufel-Dzierzgowską (ryc. 2, ryc. 3).

Upamiętnianie nieistniejących zabytków za pomocą zarysu w posadzce jest częstą praktyką w polskich miastach. Jednym z takich przykładów jest Starogard Gdański położony na Pomorzu. Obecnie pośrodku starogardzkiego rynku znajduje się ratusz zbudowany w początkach XIX w. na fundamentach gotyckich. W 2018 r. podczas renowacji zabytkowego rynku odkryto pozostałości średniowiecznych budynków ratuszowych i miejskiego pręgierza. Podobnie jak w przypadku Sieradza nie zachowały się do naszych czasów żadne rysunki ani ryciny średniowiecznego miasta. Dlatego władze miasta podjęły decyzję o wyeksponowaniu odkrycia w posadzce rynku. Obrys piwnic zostanie utrwalony kostką w innym kolorze w nawierzchni. Informacja o prowadzonych w tym miejscu pracach pojawi się na makiecie lub tablicy informacyjnej. (starogard.pl, 2020). Inny sposób na przedstawienie nieistniejącego już ratusza prezentuje miasto Krosno. W centrum rynku na studni została usytuowana makieta z brązu przedstawiająca przestrzenny model historycznego miasta z przełomu XVI i XVII w. Znalazły się także na niej obiekty, które zniknęły z przestrzeni miasta, m.in. mury obronne z siedmioma basztami, kościół i kolegium Jezuitów oraz ratusz. (krosno.pl, 2019).

Poza rozwiązaniami takimi jak makiety, tablice informacyjne czy symboliczne działania jak obrys zabytku zdarzają się także większe projekty. Jednym z nich jest rekonstrukcja ratusza w Pilicy przeprowadzona w ramach rewitalizacji rynku w 2014 r. (ryc. 4). Nowy budynek przedstawia funkcjonujący do XVII w. ratusz, którego fundamenty odkryli archeolodzy podczas badań w 2001 r. Inspiracją dla kreacji konserwatorskiej był ratusz w Sulmierzycach, do którego również porównywano sieradzki ratusz. (pilica.pl, 2013)

7. PODSUMOWANIE

Podsumowując, badania archeologiczne i dostępne źródła archiwalne pozwalają przybliżyć przeszłość sieradzkiego ratusza oraz towarzyszących mu jatek, kramów i domów. Zestawienie poszczególnych etapów prawdopodobnego zagospodarowania sieradzkiego rynku prezentuje poniższy schemat (ryc. 5). Grafiki mają charakter poglądowy i przedstawiają prawdopodobne rozmieszczenie wyznaczone za pomocą opisanych w artykule: badań archeologicznych, opisów w literaturze oraz materiałów kartograficznych. Na wspomnianym schemacie przedstawiono pierwotny XIII-wieczny układ prostokątnego rynku z ulicami wychodzącymi z jego narożników, który przetrwał do dzisiejszych czasów (I). Pierwszymi obiektami, które pojawiły się w XIV w., były jatki, których usytuowanie w co najmniej dwóch szeregach równoległych do północnego bloku placu zostało potwierdzone w literaturze (II). W XV w. dołączył do nich ratusz (III), który w literaturze często pełnił rolę punktu topograficznego, według którego określano położenie sąsiednich śródrzynek domów mieszczańskiej. Średniowieczny układ potwierdziły badania archeologiczne, według których na środku rynku znajdował się kompleks budynków otoczony przestrzenią handlowo-komunikacyjną. Kolejna grafika (IV) przedstawia nowy ratusz z XVI w., którego opis jako pierwszy pojawia się w literaturze i którego konstrukcja została odkryta podczas badań archeologicznych. Kolejny ratusz został odbudowany w XVII w. (VI), a następnie przebudowany i oddany do użytku w XVIII w. (VI). Po rozebraniu ostatniego ratusza pozostawiono jedynie odwach zbudowany z drewna przez władze pruskie (VII). Kolejne grafiki przedstawiają jak mógł wyglądać ratusz według opisów planów jego odbudowy przez miasto w XIX w. (VIII) oraz przez władze niemieckie (IX). Ostatni element przedstawia obecne XXI-wieczne zagospodarowanie rynku, na którym znajduje się zarys renesansowego ratusza (XVI), zabytkową pompę w centralnej części oraz współczesny pawilon znajdujący się w południowej części placu.

Pomimo, że sieradzki ratusz nie przetrwał do dzisiejszych czasów to historia jego przekształceń i otoczenia jest naprawdę imponująca i warta rozpropagowania. To udowadnia również jak istotne jest prowadzenie badań archeologicznych i jak wiele potrafią nam opowiedzieć o chronologii i wyglądzie budynków. Głęboko wierzę, że uda się przebadac archeologicznie cały rynek w Sieradzu dowiedzieć jeszcze więcej o jego imponującej historii.

BIBLIOGRAPHY

- Dalecka M., <https://starogard.pl/miejski-salonik-w-miejscu-wykopalisk-obrys-piwnic-sredniowiecznego-ratusza-pojawi-sie-w-jego-nawierzchni-90931/>, dostęp/access 2020-07-23.
- Fotopolska.eu https://fotopolska.eu/Osrodek_Informacji_Turystycznej_Pilica?f=708691-foto, dostęp/access 2015-05-25
- Kamiński Z., *Rynek – urbanistyczne serce miasta*, Na Sieradzkich Szlakach Nr 2, 1998, Sieradz, 44-48
- Kobierzycki J., *Przyczynki do dziejów Ziemi Sieradzkiej*, Warszawa, 1915, t.2, s.11
- Kowalski J., *Starania o budowę sieradzkiego ratusza*, Na Sieradzkich Szlakach Nr 1, 2008, Sieradz, 25-27.
- Kufel-Dzierzgowska A., *Ratusz w świetle wykopalisk*, *Sieradzki Rocznik Muzealny*, 2009, Sieradz, s.123-144
- Lesiakowski K. *Hitlerowskie plany przebudowy Sieradza*, *Dzieje najnowsze*, XLVII, 2015, s. 45-59
- Miasto w miniaturze <https://www.krosno.pl/pl/aktualnosci/art7811,miasto-w-miniaturze.html>, dostęp/access 2019-11-25.
- Ostatni drewniany ratusz <http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/6445,sulmierzyce-ostatni-drewniany-ratusz.html>
- Pogorzelski W., Sieradz, Drukarnia Diecezjalna w Włocławku. Włocławek 1927, s.87-88.
- Polska niezwykła. www.polskaniezwykla.pl dostęp/access 2015-05-25
- Rewitalizacja Rynku w Pilicy https://www.pilica.pl/kategorie/rewitalizacja_ryнку_w_pilicy, dostęp/access 2013-02-21.
- Sowina U., Sieradz – układ przestrzenny i społeczeństwo miasta w XV–XVI w., PAN, Instytut Historii Kultury Materialnej, Warszawa-Sieradz 1991. 28-32.
- Tomaszewicz A., *Rynek sieradzki przed 200 laty*, Na Sieradzkich Szlakach, Nr 2, 1996, Sieradz, s.8.
- Urbański M., *Sprawozdanie z prac archeologicznych prowadzonych podczas robót ziemnych na rynku w Sieradzu, st. 6 w trakcie rewitalizacji Starego Miasta w 2010 r.*, *Sieradzki Rocznik Muzealny*, 2013, Sieradz, t. 14, 35–49.
- Wąsicki J., *Opisy miast polskich z lat 1793-1794*, cz.2, Poznań 1962 s. 799.

AUTHOR'S NOTE

A graduate of Architecture at the Faculty of Civil Engineering, Architecture and Environmental Engineering of the Lodz University of Technology. Her scientific interests oscillate around the subject of rehabilitation and revitalization of urban areas and spatial development of the centers of the Sieradz region. Professionally, she deals with the preparation of local development plans.

O AUTORZE

Absolwentka Architektury na Wydziale Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska Politechniki Łódzkiej. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół tematu rehabilitacji i rewitalizacji obszarów miejskich oraz rozwoju przestrzennego ośrodków Ziemi Sieradzkiej. Zawodowo zajmuje się opracowywaniem miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Contact | Kontakt: adrianasowala@gmail.com